

ково-практичних дослідженнях і діяльності окремих суб'єктів (як публічних, так і приватних), зобов'язаних запобігати протиправній поведінці неповнолітніх, передбачає реалізацію комплексного підходу, координаційних зasad та визначення найбільш доцільних, ефективних і потенційно перспективних (за тривалістю дії) заходів впливу. За таких умов кримінологічні дослідження набувають цінності та підтверджують своє практикоорієнтоване значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року : Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/stat2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року : Прокуратура Миколаївської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://myk.gp.gov.ua/ua/statnik.html#>.
3. Муринець Н.Я. Злочинність як форма девіантної поведінки дитини (аналіз злочинів, скоєних неповнолітніми чи за їх участю, на території України за період 2005–2014 років та 9 місяців 2015 року) / Н.Я. Муринець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/murynets_1.pdf.
4. Заросинський Ю.Л. Стан і тенденції злочинів, що вчиняються неповнолітніми в Україні / Ю.Л. Заросинський // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Випуск 6-1. Том 3. – С. 117–121.
5. Бабенко А.М. Географія злочинності неповнолітніх: що очікує Україну через 10 років / А.М. Бабенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–1. – С. 296–300.
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року : Прокуратура Одеської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://od.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=112365&libid=100135.
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року : Прокуратура Запорізької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zap.gp.gov.ua/ua/documents.html?dir_id=112237&libid=100127.
8. Статистична інформація : Населення (1995–2015 рр.) // Головне управління статистики у Миколаївській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>.
9. Ферри Э. Уголовная социология / Э. Ферри ; сост. и предисл. В.С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 658 с.
10. Иншаков С.М. Зарубежная криминология / С.М. Иншаков. – М. : Издательская группа ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 383 с.
11. Корольчук В.В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх / В.В. Корольчук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – № 1. – 2013. – С. 176–182.
12. Мінц М.О. Злочинність серед неповнолітніх та заходи щодо її профілактики / М.О. Мінц, А.Г. Чуб // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Соціологія. – 2011. – Т. 156, Вип. 144. – С. 76–79 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2011_156_144_18.
13. Про проведення опитувань: Лист Міністерства освіти і науки України від 13.09.2015 № 1/9-389.
14. Про результати всеукраїнського моніторингу «Молодь і протиправна поведінка» (дані по Миколаївській області) // Матеріали засідання вченої ради Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2016. – Миколаїв : ОППО. – 48 с.

УДК 343.232

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Федотова Г.В., к. ю. н., с. н. с.,
начальник науково-організаційного відділу
Державний науково-дослідний інститут МВС України

У статті розглядаються основні концепти запровадження категорії кримінального проступку в діюче кримінальне законодавство. Визначається, що зазначені концепції є авторським баченням можливої уніфікації різних наукових поглядів та міркувань щодо сутності цього правового явища.

Ключові слова: концепція, кримінальний проступок, злочин, адміністративне правопорушення.

В статье рассматриваются основные концепты введения категории «уголовный проступок» в действующее уголовное законодательство. Определяется, что рассмотренные концепции являются авторским видением возможной унификации разных научных взглядов и мыслей о сущности этого правового явления.

Ключевые слова: концепция, уголовный проступок, преступление, административное правонарушение.

Fedotova H.V. CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF CRIMINAL OFFENCE

The article discusses the basic concepts of the introduction of the category of criminal offense in the existing criminal laws. It determined that the concepts discussed are the author's vision of the possible unification of the different scientific views and thoughts about the nature of the legal phenomenon.

Key words: concept, criminal misdemeanor offense, administrative offense.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток науки кримінального права України переконливо свідчить про назрілість нових пошуків наукового забезпечення сфер кримінально-правової політики.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідження на доктринальному рівні питань належного регулювання правовідносин у сфері протидії злочинності методами кримінального закону потребують

поглиблення теоретико-методологічних підходів щодо обґрунтування сутності окремих елементів предмету кримінального права. Це зумовлює потребу у формуванні та розвитку нових наукових поглядів щодо суті та призначення внутрішньої політики держави, якою визначаються завдання, основні напрями, засоби впливу на злочинність. У цьому ракурсі особливу увагу слід звернути на питання введення до кола кримінально-правової сфери нової категорії кримінального проступку як виду кримінального правопорушення шляхом її закріплення нормами Кримінального процесуального кодексу, на жаль, не визначенеї у законодавстві України про кримінальну відповідальність. Причин цього є безліч, але головною виступає проблема цілісності і повноти наукової розробленості теоретичних зasad кримінального проступку як правового явища, можливості практичної реалізації наукових новацій як кримінально-правового засобу боротьби зі злочинністю.

Мета статті – розкриття існуючих концептуальних поглядів, систем опису кримінального проступку його будови і функціонування, з метою сприяння розумінню, тлумаченню, вивчення головних ідей теоретичних питань відносно кримінального проступку.

Викладення основного матеріалу. Кримінальне законодавство переважної більшості європейських країн передбачає два та навіть три види кримінально-караних діянь (злочин-проступок-порушення). Отже, в Європі давно дійшли висновку, що у сфері кримінального права не може бути лише одного різновиду караних діянь (злочину) за їх небезпекою для суспільства, ступенем покарання та правовими наслідками для покараної особи [1].

Стан законодавчої регламентації кримінальної відповідальності в нашій країні, на жаль, має великий репресивний характер. Аналізуючи процес законотворчості у сфері кримінального права, вчені наводять висновок про певну однобічність відносно рівного його еволюційного розвитку, постійну надмірність кримінальної репресії в останні роки. Тоді як на державному рівні постійно йдеться про забезпечення гарантій прав і свобод людини і громадянина та побудову європейської системи кримінальної юстиції.

На необхідність перегляду вітчизняних форм юридичної відповідальності у напрямку їх гуманізації та всебічного захисту прав і свобод громадян неодноразово у своїх рекомендаціях звертав увагу і Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) [2], практика якого визнана в Україні джерелом права [3] та який має пріоритет над національним законодавством [4].

Зокрема, відповідно до його рішень віднесення діяння до злочину чи іншого виду право-порушення залежить не тільки від його місця у національній правовій системі, а й від характеру вчиненого діяння та ступеню обмежень прав і свобод особи, які визначаються застосованим видом стягнення (покарання) [5].

Безумовно, поширювати стандарти кримінального права певної країни або міжнарод-

них організацій на досвід України є досить кропітким та проблематичним процесом.

Включення нових норм у КК України породжує чимало проблем узгодження їх з уже діючими кримінально-правовими нормами, а також у зв'язку з необхідністю їх гармонізації зі змінами в КПК України, КпАП України та інших законодавчих актах. Першим та основним виступає принципи законодавчої техніки, а саме дотримання вимог внутрішньої погодженості законодавства, а також цілої низки похідних від нього вимог (злагодженості нормативних актів; несуперечності в системі законодавства; логічного зв'язку між нормативними приписами тощо). Тому і не дивно, що процес запровадження кримінального проступку до кримінально-правового поля має більш як десятирічний термін.

На державному рівні ідея запровадження кримінального проступку була покладена членами Національної комісії зі змінення демократії та утвердження верховенства права (дорадчого органу при Президентові України, створеного Указом Президента України від 5 липня 2005 р. № 1049), які заявили про пріоритетність побудови демократичної системи кримінальної юстиції. Ця діяльність повинна, на їх думку, засновуватися на принципі системності і включати в себе комплексну і взаємопов'язану зміну трьох складових: кримінальне право – кримінальний процес – інституційна побудова органів досудового слідства та інших органів, які забезпечують правопорядок.

Однією із важливих змін у сфері кримінального права, передбачених у розробленому Національною комісією проекті Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції [6], має стати запровадження інституту кримінального проступку в межах демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейською та світовою спільнотою.

Одночасно про необхідність запровадження кримінальних проступків заявили і члени робочої групи Центру політико-правових реформ з реформування адміністративної відповідальності (відомі вітчизняні представники адміністративно-правової науки). Пропозиції в частині кримінальних проступків фахівці виклали у положеннях розробленого проекту Концепції реформування інституту адміністративної відповідальності [7]. Головною ідеєю реформування зазначеного проекту передбачалось «очищення» адміністративної відповідальності шляхом визначення адміністративними деліктами лише тих діянь, які завдають суспільної шкоди у сфері державного управління, та виключення таких проступків, як дрібна крадіжка, дрібне хуліганство, розпиття спиртних напоїв в громадському місці тощо, оскільки вони не стосуються державного управління. На думку представників адміністративно-правової науки, процедура притягнення до відповідальності за адміністративні проступки не повинна мати кримінально-правових характеристик і містити такі заходи, як

адміністративне затримання, доставлення особи, обшук тощо, не можуть вважатися адміністративними санкціями конфіскація, виправні роботи та арешт, оскільки мають кримінально-правовий характер.

Але більш стрімкого розвитку набуває проект Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції, який 16 жовтня 2007 р. представлено на засіданні Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, що відбулося за участю Президента України В. Ющенка, де він дістав загалом схвальну оцінку.

15 лютого 2008 р. доопрацьований проект концепції був розглянутий на засіданні Ради національної безпеки і оборони України. За результатами розгляду Президент України В. Ющенко 8 квітня 2008 р. видав Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 15 лютого 2008 р. № 311 (далі – Концепція) [8].

Відповідно до цієї Концепції до категорії кримінальних (підсудних) проступків мають бути віднесені: а) окрім діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України (далі КК) відносяться до злочинів невеликої політики гуманізації кримінального законодавства, які будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеню суспільної небезпеки; б) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП) діяння, які мають «судову юрисдикцію» і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо).

Разом із тим у науковій літературі висловлюється критика стосовно запровадження в правову систему України інституту кримінального проступку, оскільки ця ідея суперечить цілому ряду положень Конституції України (наприклад, статтям 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62, 92 тощо), в яких йдеться лише про поняття «злочину» і в яких немає місця «кримінальному проступку». Найсильнішим аргументом при цьому висувають вимоги пункту 22 частини 1 статті 92 Основного Закону щодо переліку видів юридичної відповідальності та презумпції невинуватості осіб, закріпленої у статті 62 Конституції України [9].

Натомість відповідно до пункту 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» при оцінці конституційності: «...Судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу (акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо) підлягають оцінці та відповідності як Конституції, так і закону») [10, с. 10].

До того ж, згідно зі змістом п. 1.1 резолютивної частини та останнього абзацу п. 2

мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-22/2001 № 7-рп/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 р. [11] визначено, що підстави та загальні засади кримінальної відповідальності повинні бути визначені законами, а не підзаконними актами. Тобто впровадження вказаної термінології відповідає термінології, використаній в Конституції України. Отже, законодавець може визначати законом й інші види деліктів, правопорушень, зокрема й встановлювати відповідальність за вчинення кримінальних проступків. Зрозуміло, що в національній правовій системі існує конституційна (політико-правова) відповідальність, яка не охоплена положеннями ст. 92 Конституції України, і введення до кримінально законодавства категорії «кримінальний проступок» не повинно викликати суперечності з положеннями Конституції України. Конституція України, за словами професора А.О. Селіanova, «... дає можливість реалізувати ідею...» [12]. Неможливо оминути увагою найперспективнішу ідеологію ХХI століття, і навіть усього третього тисячоліття, – ідею сталого розвитку суспільства, яка, на думку теоретиків, з поглибленням наукової обґрунтованості витіснить усі наявні світоглядні ідеології як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

Враховуючи основні принципи сталого розвитку, всі перетворення, які відбуваються у суспільстві, мають бути спрямовані на утвердження зasad гуманізму, демократії і цінностей громадянського суспільства. Розуміючи те, що наша країна знаходиться на шляху до євроінтеграції, особливої актуальності набувають процеси реформування кримінально-правової політики в напрямку гуманізації. Важливу складову зазначених процесів слід вбачати у запровадженні нового кримінально-правового інституту – «кримінального проступку», який, на нашу думку, доцільно було б проаналізувати у відповідності до умов сталого розвитку України.

Оглядаючи ретроспективно ідеї виникнення сталого розвитку, значним внеском відзначається створене майже століття тому вченням академіка В.І. Вернадського про ноосферу (грец. ноос – розум, сфера – куля), в основу якого покладено ідею про єдність людини і природи, їхній тісний взаємозв'язок і взаємний вплив.

В.І. Вернадський з його геніальною прозорливістю значною мірою випередив свій час. Людство підійшло до розуміння його ідей значно пізніше, у другій половині ХХ століття, коли реальна дійсність, практика виробництва, розподілу і споживання виявили небезпеку і згубність подальшого слідування засадам індустріальної моделі економічного та усього суспільного розвитку [13].

Сталий розвиток вже є основою формування політик країн ЄС та багатьох інших країн світу, у тому числі пострадянських, таких як Республіка Білорусь, Киргизстан, Узбекистан, Казахстан та інших, де прийняті національні стратегії сталого розвитку. Україна на той час

знаходилась остронь загальновизнаного світovoю спільнотою курсу розвитку.

За роки незалежності в Україні було здійснено кілька спроб створити та затвердити на законодавчому рівні Концепцію сталого розвитку країни, але жодна з них не увінчалась успіхом. Після підписання 21 березня 2014 року політичної частини Угоди про асоціацію з ЄС [14] для України ще гостріше постає питання щодо визначення орієнтирів і пріоритетів розвитку країни та прийняття національної стратегії сталого розвитку у найкоротші строки. Як результат такої діяльності 12 січня 2015 року Указом Президентом України № 5/2015 було схвалено «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [15] (далі – Стратегія). Метою Стратегії стало впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. В межах реалізації стратегії передбачається проведення 62 реформ та програм розвитку держави. Однією з важливих реформ є реформування правоохоронної системи з метою підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Відповідно, сталий розвиток як форма соціальної динаміки стосується всіх сфер життєдіяльності людини, в тому числі і кримінально-правової сфери. Цілком логічно, що сталий розвиток в кримінально-правовій сфері доцільно визначати завдяки системно-збалансованому розвитку кримінально-правової політики та норм кримінально-правового законодавства України.

На сьогодні поняття кримінального проступку вже текстуально з'явилось у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі – КПК), де зазначається, що закон України про кримінальну відповідальність включає в себе «законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність», тобто «Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки» (п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Але, як ми добре знаємо, будь-яка юридична норма, особливо нова, відображається в єдинстві з іншими приписами щодо регулювання суспільних відносин у певній сфері. Нова норма з'являється тоді, коли зміни в соціальному житті поступово накопичуються та досягають нового якісного стану, вимагаючи принципово нову юридичну норму. Тому ми розуміємо, що внесені зміни до кримінально-правових норм з метою запровадження кримінального проступку мають об'єктивні підстави, пов'язані із напрямами соціально обумовленої кримінально-правової політики у суспільстві, але потребують подальших дій щодо затвердження кримінального проступку нормами кримінального (матеріального) права. При цьому не слід забувати і про завдання щодо підвищення якості кримінального законодавства України, яке має забезпечуватися з урахуванням двох основних процесів сталого розвитку – динаміки і стабільності, балансу між ними. Внесення змін до кримінального законодавства, обумовлені кримінальною політикою та панівною ідеологією, не повинні порушувати

кодифіковану систему кримінального закону та процесів його реалізації. Лише в такому вигляді запровадження кримінального проступку суттєво підвищить рівень захисту прав і свобод людини та забезпечить виконання завдання «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» щодо реформування правоохоронної системи.

Продовжуючи характеризувати існуючу доктринальну підходи розуміння категорії кримінального проступку, пропонується розглянути базові концептуальні положення, якими визначаються можливі шляхи запровадження кримінального проступку до кримінального законодавства.

Перш за все, доцільно, згадати про існування «Концепції впровадження проступку шляхом прийняття Закону (кодексу) України про проступки», підготовленої фахівцями Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого [16], в якій науковці доводять, що ідея розмежування злочинів і проступків реалізована в багатьох країнах законодавствах. В окремих державах категорія проступку виокремлюється у межах кримінального права (законодавства), в інших – у спеціальних нормативних актах. Натомість чинне вітчизняне кримінальне законодавство України на теперішній час містить цілу низку таких діянь, які за ступенем своєї суспільної небезпечності далеко не завжди відповідають поняттю та змісту злочину як найбільш суспільно небезпечного виду правопорушень, що обумовлює необхідність їх декриміналізації. А також фахівцями констатується наявність потреби у спеціальній процедурі розслідування та розгляду діянь так званої «судової юрисдикції», яка на даний час у межах КУАП реалізована далеко не в повному обсязі, але її втілення в законодавство вкрай необхідне, бо вона створювала б необхідні правові (законодавчі) гарантії забезпечення повної та всебічної охорони прав і свобод особи, притягнутої до відповідальності. Тобто мова йде про новий підхід у визначенні форми юридичної відповідальності, відмінний від адміністративної та кримінальної форми та виражений в окремому нормативному акті – Закону (Кодексу) України про проступки. Такий підхід, на думку фахівців, приведе до гармонізації законодавства України із законодавством країн Європи, наблизить до європейських правових стандартів, а також забезпечить реалізацію державної політики щодо гуманізації кримінальної відповідальності шляхом декриміналізації низки діянь, що на теперішній час визнаються злочинами; забезпечить повний та всебічний захист прав і свобод особи, яка притягується до відповідальності за адміністративні правопорушення, що тягнуть за собою суверінні види заходів впливу; зменшить кількість осіб, до яких застосовується такі покарання, як позбавлення чи обмеження волі, та осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності й у зв'язку з цим мають судимість.

Ця позиція науковців є доцільною та обґрунтованою, але разом із цим в юридичній літературі зустрічаються і пропозиції щодо закріплення кримінальних проступків у чинному Кримінальному кодексу України.

Широкого відображення концептуальні моменти запровадження кримінального проступку в рамках діючого Кримінального кодексу України набули у модельному проекті Кримінального кодексу України, підготовленому членами кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» у складі проф. В.О. Тулякова, проф. Н.А. Мирошниченко, доц. Н.Л. Березовської, доц. Д.О. Балабанової, асистента Н.М. Мирошниченко, доц. Ю.Ю. Коломієць-Капустіної, доц. М.М. Дмитрука, асистентів О.М. Поліщук, М.П. Ігнатенко, Кравець Л.К. та інших. Модельний проект оснований на концепті кримінального правопорушення в розумінні позицій ст. 6 Європейської конвенції про основні права та фундаментальні свободи людини та практики Європейського суду з прав людини. Ідею введення кримінального проступку до кримінального закону України фахівці вбачають достатньо зрілою і підтверджують наявністю підстав її імплементації, яка на даний час вимагає єдності доктринальної думки [17].

Висновки. Таким чином, запропоновані концепції запровадження кримінального проступку є авторським баченням можливої уніфікації різних наукових поглядів та міркувань щодо сутності цього правового явища, які на сьогодні набули ознак багатошарової структури, невизначеність якої нормами кримінального законодавства породжує наукову полеміку та гальмує подальший розвиток національної правової системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М.І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
2. Рекомендація Rec (2004)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо вдосконалення національних засобів правового захисту» / Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 12.05.2004 № Rec (2004)6, Rec (2004)6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_718.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 30. – Ст. 260
4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 50. – Ст. 540
5. Рішення Ради Європи, Європейський суд з прав людини Справа від 06.09.2005 Справа «Гурепка проти України» (Заява № 61406/00) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2643> http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_437.
6. Проект Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2643>.
7. Проект Концепції реформування інституту адміністративної відповідальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.org.ua/ua/news/2584>.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохранних органів» / Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008пд.
9. Конституція України: прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К. : Юрінком, 1996. – 80 с.
10. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. 2-ге вид. – К. : Скіф, 2007. – С. 9–15.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частини першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 5. – Ст. 234
12. Українському народу потрібна «живі» Конституція України – Селіванов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ckp.in.ua/news/10060>.
13. Яншина Ф.Т. Еволюция взглядов В.И. Вернадского на биосферу и развитие учения о ноосфере / Ф.Т Яншина // Ин-т геохимии и анализ химии им. В.И. Вернадского. – М. : Наука, 1996. – 222 с.
14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuropoint.rada.gov.ua/komevpoint/doccatalog/document?id=56219>.
15. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» / Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
16. Концепції впровадження проступку шляхом прийняття Закону (Кодексу) України про проступки // Юрідичний вісник України № 21(986) 24–30 травня 2014 року, № 22(987) 31 травня–6 червня 2014 року, № 23(988) 7–13 червня 2014 року.
17. Туляков В.О. Кримінальний проступок у доктрині і законодавстві : [монографія] / [В.О. Туляков, Г.П. Пімонов, Н.І. Мітрянта ін.] ; за заг. ред. В.О. Тулякова. – Одеса : Юрідична література, 2012. – 424 с.